

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

روزانہ مطالعہ قرآن مجید
پندرہ روزانہ

۱۷۶۲۸

۱۳۸۱ / ۵ / ۳۰

دانشگاه شیراز

دانشکده حقوق

پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق بین الملل

رژا افضلی
دانشگاه شیراز

موضوع

۱۳۸۱ / ۵ / ۳۰

ایران و شرط پذیرش صلاحیت اجباری و اختیاری دیوان بین المللی دادگستری

استاد راهنما

جناب آقای دکتر جلال جعفری

اساتید مشاور

جناب آقای دکتر فرهنگ طلیایی

جناب آقای دکتر سید محسن شیخ الاسلامی

نگارش

فردین رستمی امانی

سال تحصیلی ۸۱-۸۰

۱۳۸۱

بسم الله الرحمن الرحيم

«ایران و شرط پذیرش صلاحیت اجباری و اختیاری دیوان بین المللی دادگستری»

بوسیله:

فردین رستمی امانی

پایان نامه

ارائه شده به معاونت تحصیلات تکمیلی به عنوان بخشی از فعالیتهای
تحصیلی لازم برای اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته

حقوق بین المللی

از

دانشگاه شیراز

شیراز

جمهوری اسلامی ایران

ارزیابی و تصویب شده توسط کمیته پایان نامه با درجه : بسیار خوب

امضای اعضای کمیته پایان نامه

دکتر جلال جعفری استادیار دانشکده حقوق (رئیس کمیته) ..... ج. جعفری

دکتر فرهاد طلایی استادیار دانشکده حقوق ..... فرهاد طلایی

دکتر سید محسن شیخ الاسلامی استاد یار دانشکده حقوق ..... سید محسن شیخ الاسلامی

تیرماه ۱۳۸۱

تقدیم به

«آنانکه با کمترین امکانات تحصیل می کنند»

سپاسگزاری

الحمد لله الذي هدانا لهذا وما كنا لنهتدي لولا ان هدانا الله.

خداوند عز و جل را سپاس می‌گوییم که مرا با قلم و نوشتن آشنا ساخت. پس از حمد و ثنای او، حال که بخشی از آموزه‌ها و زحمات اساتید بزرگوایم در قالب این پایان‌نامه رقم خورده است. بر خود لازم می‌دانم از کلیه اساتید دوران تحصیلی ام علی‌الخصوص استاد راهنمای عالیقدر پایان‌نامه جناب آقای دکتر جلال جعفری و اساتید عالیقدر مشاور جنابان آقایان دکتر سید محسن شیخ الاسلامی و دکتر فرهاد طلایی که با سعه صدر، دانش ناچیز مرا ارتقاء بخشیده و در تألیف این پایان‌نامه صمیمانه به من کمک کردند کمال تقدیر و تشکر نمایم. همچنین بدینوسیله از کارمندان محترم بخش آموزش دانشکده حقوق دانشگاه شیراز و کارمندان زحمتکش کتابخانه‌های دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران و دانشکده حقوق دانشگاه شیراز و دفتر خدمات حقوقی بین‌المللی جمهوری اسلامی ایران تقدیر و تشکر می‌شود. نصیحت‌ها و دلگرمی استادگرامی جناب آقای دکتر جلال جعفری و محبت‌های خانواده‌ام را در تألیف این پایان‌نامه از یاد نمی‌برم.

چکیده

ایران و شرط پذیرش صلاحیت اجباری و اختیاری

دیوان بین‌المللی دادگستری

توسط:

فردین رستمی امانی

اختلاف و حل اختلاف دو واقعیت انکار ناپذیر در جوامع داخلی و همچنین در صحنه بین‌المللی بوده و نوع بشر از دیرباز کوشیده است تا راههایی جهت حل مسالمت‌آمیز اختلافات خود بیابد. در این بین سازمان یافته‌ترین تلاش‌های نوع بشر در صحنه بین‌المللی معطوف به اواخر قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم می‌باشد که نقطه شروع آن را بایستی کنفرانس‌های صلح لاهه و نقطه اوج آن را تاسیس سازمان ملل متحد و به تبع آن دیوان بین‌المللی دادگستری دانست. از آنجائیکه ایران در مقایسه با سایر کشورها ارتباط نزدیک‌تری با دیوان بین‌المللی دادگستری داشته است علیهذا در پایان‌نامه حاضر تلاش شده است تا ضمن بررسی تحلیلی ساختار و صلاحیت‌های دیوان بین‌المللی دادگستری بستر مناسبی برای برخورد سنجیده‌تر با دیوان فراهم گردد.

خواننده با مطالعه این نوشتار پس از شناخت بیشتر از دیوان بین‌المللی دادگستری و دعوی چهارگانه‌ای که دیوان در ارتباط با ایران مورد رسیدگی قرار داده است درمی‌یابد که ایران اولاً بموجب معاهدات بین‌المللی صلاحیت اجباری دیوان بین‌المللی دادگستری را پذیرفته است. لذا بایستی به این پذیرش صلاحیت پایبند بوده و بدانند که با عدم حضور خود در دیوان هیچگونه نتیجه مثبتی بدست نخواهد آورد. کمااینکه در دعوی گروگانگیری، با عدم حضور خود فقط نقطه ضعف خود را به اثبات رسانید. ثانیاً پی

می‌بریم که اگر ایران بخواهد صلاحیت اجباری دیوان را بپذیرد بایستی نهایت دقت و دوراندیشی را بخرج بدهد. کاری که در اعلامیه مسترد شده ۱۹۳۲ ایران مبنی بر پذیرش صلاحیت اجباری دیوان خلاء آن مشاهده می‌شود. این دوراندیشی و احتیاط با استفاده از حق شرط در مواردی خاص قابل اجرا می‌باشد.

فهرست مطالب

عناوین	صفحه
مقدمه	۵۵
فصل اول - کلیات	۱
مقدمه فصل اول	۲
بخش ۱ - کنفرانس های صلح لاهه (۱۹۰۷ و ۱۸۹۹)	۲
بخش ۲ - تأسیس جامعه ملل	۳
بخش ۳ - «پیمان بریان - کلوگ»	۴
بخش ۴ - تأسیس سازمان ملل متحد	۶
فصل دوم - روش های مسالمت آمیز حل و فصل اختلافات بین المللی	۹
مقدمه فصل دوم	۱۰
بخش ۱ - روشهای غیر حقوقی حل و فصل مسالمت آمیز اختلافات بین المللی	۱۱
بند ۱ - مذاکره	۱۱
بند ۲ - پایدردی یا مساعی جمیله	۱۲
بند ۳ - میانجیگری	۱۲
بند ۴ - تحقیق و بازجویی	۱۳
بند ۵ - سازش و آشتی	۱۴
بند ۶ - مکانیسم های سازمان ملل برای حل اختلافات غیر حقوقی	۱۵
بخش ۲ - روش های حقوقی حل و فصل مسالمت آمیز اختلافات بین المللی	۱۶
بند ۱ - رسیدگی داوری	۱۶

بند ۲- رسیدگی قضایی و تأسیس «دیوان دائمی بین‌المللی دادگستری»	۱۹
بند ۳- انحلال دیوان دائمی و ایجاد دیوان بین‌المللی دادگستری	۲۲
بند ۴- مقایسه دیوان دائمی با دیوان جدید	۲۳
بند ۵- سایر دادگاههای بین‌المللی	۲۵
فصل سوم - بررسی تحلیلی ساختار دیوان بین‌المللی دادگستری	۲۷
مقدمه فصل سوم	۲۸
بخش ۱- تشکیلات دیوان	۲۹
بخش ۲- قاضی ملی یا قاضی موقت	۳۲
بخش ۳- آئین دادرسی دیوان	۳۴
بخش ۴- چگونگی رسیدگی دیوان به دعاوی طرفهای اختلاف	۳۴
۱- تسلیم دادخواست به دیوان	۳۴
۲- تسلیم قرارداد خاص طرفین دعوی به دیوان	۳۵
۳- تسلیم تقاضانامه به دیوان برای صدور رای مشورتی	۳۶
بخش ۵- ابلاغ دادخواست و عرضحال به طرف ذینفع و اشکال آن	۳۶
۱- ابلاغ به نماینده کشور نزد دیوان بین‌المللی دادگستری	۳۷
۲- ابلاغ به کشور محل اقامت اشخاص در صورت لزوم	۳۷
۳- ابلاغ به نمایندگی سیاسی کشور ذینفع در کشور مقرر دیوان	۳۷
بخش ۶- تبادل لوایح	۳۸
بخش ۷- ایراد به صلاحیت دیوان	۳۸
بخش ۸- عدم ایراد صلاحیت و پاسخ ماهوی به دعوی	۳۹
بخش ۹- رأی دیوان و چگونگی ساخت و پرداخت آن	۳۹
بخش ۱۰- مراتب تنظیم و صدور رأی در دیوان و ابلاغ آن	۴۰

بند ۱- تشکیل جلسه و اظهار نظر مقدماتی	۴۰
بند ۲- جلسه مشورتی ثانوی	۴۱
بند ۳- جلسات شور و مشورت نهایی	۴۲
بند ۴- صدور رأی	۴۲
بند ۵- ابلاغ رأی	۴۴
بخش ۱۱- رسیدگی طاری	۴۶
بخش ۱۲- ایرادات اصحاب دعوی و انواع آن	۴۶
۱- ایراد به صلاحیت دیوان بین‌المللی دادگستری	۴۷
۲- ایراد عدم رفتار متقابل	۴۷
۳- ایراد مبتنی بر فقدان صلاحیت مشخص	۴۷
۴- ایراد مبتنی بر بی‌ارتباطی موضوع دعوی با دیوان	۴۷
۵- ایراد ناظر به شمول صلاحیت ملی بر دعوی مطروحه نزد دیوان	۴۸
۶- ایراد مربوط به مرور زمان	۴۸
۷- ایراد غیرقابل استماع بودن دعوی بعلت عدم صلاحیت اصحاب دعوی برای رجوع به دیوان	۴۹
۸- ایراد امر مختومه	۴۹
۹- ایراد مبتنی بر توافق طرفین	۴۹
۱۰- ایراد مبتنی بر قاعده «استاپل»	۴۹
بخش ۱۲- دستور موقت	۵۰
بخش ۱۳- دعوی متقابل	۵۲
بخش ۱۴- دخالت ثالث	۵۴
بخش ۱۵- شرایط ورود کشور ثالث به دعوی	۵۴

بخش ۱۶- آیین ورود کشور ثالث به دعوی.....	۵۵
بخش ۱۷- استرداد دعوی	۵۶
بخش ۱۸- اثر استرداد دعوی	۵۷
بخش ۱۹- زبانهای دیوان	۵۸
بخش ۲۰- مستندات حکم دیوان	۵۹
فصل چهارم - بررسی تحلیلی صلاحیتهای دیوان بین‌المللی دادگستری	۶۰
مقدمه فصل چهارم.....	۶۱
بخش ۱- «صلاحیت مشورتی» دیوان بین‌المللی دادگستری.....	۶۱
بند ۱- منشاء صلاحیت مشورتی چیست؟	۶۲
بند ۲- چه مقاماتی حق تقاضای رأی مشورتی دارند؟	۶۲
بند ۳- موضوع رأی مشورتی چه چیزی می‌تواند باشد؟	۶۲
بند ۴- خصوصیات رأی مشورتی کدام است؟.....	۶۳
بخش ۲- صلاحیت ترافعی دیوان بین‌المللی دادگستری.....	۶۳
بخش ۳- چه کسانی حق رجوع به دیوان را دارند؟.....	۶۴
بند ۱- افراد و تبیین نظریه حمایت سیاسی دولتها از آنها و شرایط آن	۶۴
بند ۲- شرکت‌های تجارتي و مؤسسه‌های خصوصی.....	۷۰
بند ۳- سازمانها و مؤسسه‌های عمومی	۷۰
بند ۴- دولتها	۷۱
۱- دولتهای عضو ملل متحد	۷۴
۲- دولتهای غیر عضو ملل متحد که اساسنامه دیوان را قبول کرده‌اند.....	۷۴
۳- دولتهای غیرقبول‌کننده اساسنامه دیوان	۷۶
۴- فرق دولتهای قبول‌کننده اساسنامه و غیرقبول‌کننده اساسنامه.....	۷۹

الف: تفاوت تعهدات.....	۸۰
ب: تفاوت وضعیت‌ها.....	۸۰
بخش ۳- چه دعاوی در دیوان قابل طرح‌اند؟.....	۸۲
بخش ۴- مبانی صلاحیت ترافیعی دیوان و چگونگی پیدایش صلاحیت اجباری دیوان.....	۸۵
فصل پنجم - بررسی مسئله رضایت دولتها و پذیرش صلاحیت اختیاری و	
اجباری دیوان بین‌المللی دادگستری	
مقدمه فصل پنجم.....	۹۳
بخش ۱- تجزیه و تحلیل رضایت دولتها بعنوان مدخل پذیرش صلاحیت‌های دیوان.....	۹۳
بخش ۲- صلاحیت اختیاری دیوان و مجاری پذیرش آن.....	۹۹
بند ۱- قرارداد خاص.....	۹۹
بند ۲- عدم اعتراض دولت مدعی علیه در هنگام طرح دعوی.....	۱۰۰
بند ۳- رضایت دولت مدعی علیه پس از اعتراض به صلاحیت دیوان.....	۱۰۰
بخش ۳- «صلاحیت اجباری» دیوان.....	۱۰۱
بخش ۴- مجاری پذیرش صلاحیت اجباری دیوان.....	۱۰۴
بند ۱- پذیرش صلاحیت اجباری دیوان بوسیله عهدنامه و قرارداد.....	۱۰۴
بند ۲- پذیرش صلاحیت اجباری دیوان بوسیله اعلامیه.....	۱۰۵
بخش ۵- بررسی تفصیلی اعلامیه‌ها.....	۱۰۷
بند ۱- فرق اعلامیه با عهدنامه.....	۱۰۷
بند ۲- انواع اعلامیه‌ها از نظر مشروط یا بلاشروط بودن.....	۱۰۸
الف) اعلامیه‌های بلاشروط.....	۱۰۹
ب) اعلامیه‌های مشروط و اقسام شرط.....	۱۰۹
بند ۳- بررسی اعلامیه‌ها از نظر مدت زمان.....	۱۱۵

- بند ۴ - آغاز مدت یک اعلامیه ۱۱۶
- بخش ۶ - مکانیسم حل اختلاف در خصوص صلاحیت دیوان ۱۱۷
- فصل ششم - اولین ارتباط ایران با دیوان بین‌المللی دادگستری (قضیه نفت) ۱۱۹**
- مقدمه فصل ششم ۱۲۰
- بخش ۱ - پذیرش صلاحیت اجباری دیوان دائمی بین‌المللی دادگستری توسط ایران و انتقال یافتن آن به دیوان دائمی بین‌المللی دادگستری ۱۲۱
- بخش ۲ - قضیه ملی کردن صنعت نفت و دعوای انگلیس علیه ایران ۱۲۵
- بند ۱ - شرح مآوقع و طرح دعوا در دیوان ۱۲۵
- بند ۲ - مخالفت با ادامه امتیاز داری و تقاضای الغای آن ۱۲۶
- بند ۳ - ارجاع قضیه به شورای جامعه ملل به اصرار انگلستان و انعقاد قرارداد ۱۹۳۳ ..... ۱۳۰
- بند ۴ - ملی کردن صنعت نفت ۱۳۲
- بند ۵ - متن قانون اجرای ملی کردن صنعت نفت ۱۳۴
- بند ۶ - واکنش‌های دولت انگلستان نسبت به ملی کردن صنعت نفت ۱۳۶
- بند ۷ - ارجاع قضیه توسط انگلستان به دیوان بین‌المللی دادگستری ۱۳۶
- بند ۸ - طرح شکایت انگلستان علیه ایران در دیوان بین‌المللی دادگستری .. ۱۳۸
- بند ۹ - تقاضای دستور موقت از دیوان توسط بریتانیا و صدور رأی تأمینی توسط آن ۱۳۹
- بند ۱۰ - استدلال‌ات دولت انگلستان مبنی بر صلاحیت دیوان ۱۴۲
- بند ۱۱ - استدلال‌های دولت ایران در رد صلاحیت دیوان ۱۴۳
- بند ۱۲ - رسیدگی دیوان به صلاحیت خود و رسیدگی نهایی ۱۴۴

وزارت امور خارجه
جمهوری اسلامی ایران

فصل هفتم - قضیه اعضای دیپلماتیک و کنسولی ایالات متحده در تهران ۱۴۹

بخش ۱ - شرح ماقوع و طرح دعوا در دیوان ۱۵۰

بخش ۲ - صدور رأی تأمینی ۱۵۱

بخش ۳ - بحث صلاحیت دیوان در جریان رسیدگی ماهوی ۱۵۳

بخش ۴ - بررسی صلاحیت دادگاه به موجب عهدنامه ۱۹۵۵ ایران و امریکا ... ۱۵۶

بخش ۵ - بررسی ادعاهای امریکا ۱۵۸

بخش ۶ - اوضاع و احوال ویژه ۱۶۱

بخش ۷ - متن رأی دادگاه ۱۶۴

بخش ۸ - ارزیابی رسیدگی دادگاه ۱۷۱

فصل هشتم - سرنگونی هواپیمای مسافربری ایران توسط ناو امریکایی ۱۷۵

مقدمه فصل هشتم ۱۷۶

بخش ۱ - کلیاتی راجع به مقررات هواپیمایی بین‌المللی ۱۷۶

بخش ۲ - سازمانهای صنعت حمل و نقل هوایی ۱۷۷

۱- سازمان هواپیمایی کشوری بین‌المللی (ایکائو): ۱۷۷

۲- اتحادیه حمل و نقل هوایی بین‌المللی (یاتا): ۱۷۷

بخش ۳ - تشریفات حل و فصل اختلافات هوایی و اقسام راه‌حلهای آن ۱۷۸

۱- روش قضایی ۱۷۸

۲- روش داوری: ۱۷۹

۳- روش مشورتی: ۱۸۰

بخش ۴ - علل ناکارائی شورای ایکائو در حل اختلافات ۱۸۱

بخش ۵ - بررسی اختلاف هوایی ایران و امریکا ۱۸۲

بخش ۶ - دعوای ایران و امریکا و ارتباط کنوانسیون شیکاگو با آن ۱۸۳

بخش ۷ -	دعوی ایران و امریکا و ارتباط کنوانسیون ۱۹۷۱ مونترال با آن	۱۸۸
بخش ۸ -	عهدنامه مودت و روابط اقتصادی و کنسولی بین ایران - ایالات متحده امریکا	
	مورخ ۱۹۵۵ و دعوی مطروحه	۱۸۹
فصل نهم -	انهدام سکوهای نفتی ایران توسط نیروهای امریکایی	۱۹۳
	مقدمه فصل نهم	۱۹۴
بخش ۱ -	حمله به سکوهای نفتی رشادت	۱۹۴
بخش ۲ -	حمله به سکوهای نفتی نصر و سلمان	۱۹۶
بخش ۳ -	ارائه دادخواست توسط ایران علیه امریکا به دیوان بین المللی	
	دادگستری	۱۹۶
بخش ۴ -	موضع امریکا در مقابل ایران	۱۹۸
بخش ۵ -	رأی دیوان	۱۹۸
فصل دهم -	گرایش جهانی نسبت به دیوان و مواضع آینده ایران	۲۰۱
	مقدمه فصل دهم	۲۰۲
بخش ۱ -	نظر خود دیوان	۲۰۲
بخش ۲ -	نظر مجمع عمومی	۲۰۳
بخش ۳ -	تاسیس یک صندوق به منظور کمک به کشورهای در حال توسعه جهت	
	ارجاع اختلافاتشان به دیوان بین المللی دادگستری	۲۰۴
بخش ۴ -	مطالعه انجام شده توسط کمیته حقوقی مشورتی آسیایی و افریقایی	۲۰۵
بخش ۵ -	اظهارات رئیس دیوان بین المللی دادگستری	۲۰۶
بخش ۶ -	تغییر مواضع اتحاد جماهیر شوروی سابق نسبت به دیوان	۲۰۶
بخش ۷ -	امریکا و دیوان بین المللی دادگستری	۲۰۸
بخش ۸ -	غیر متعهدا و دیوان بین المللی دادگستری	۲۰۹